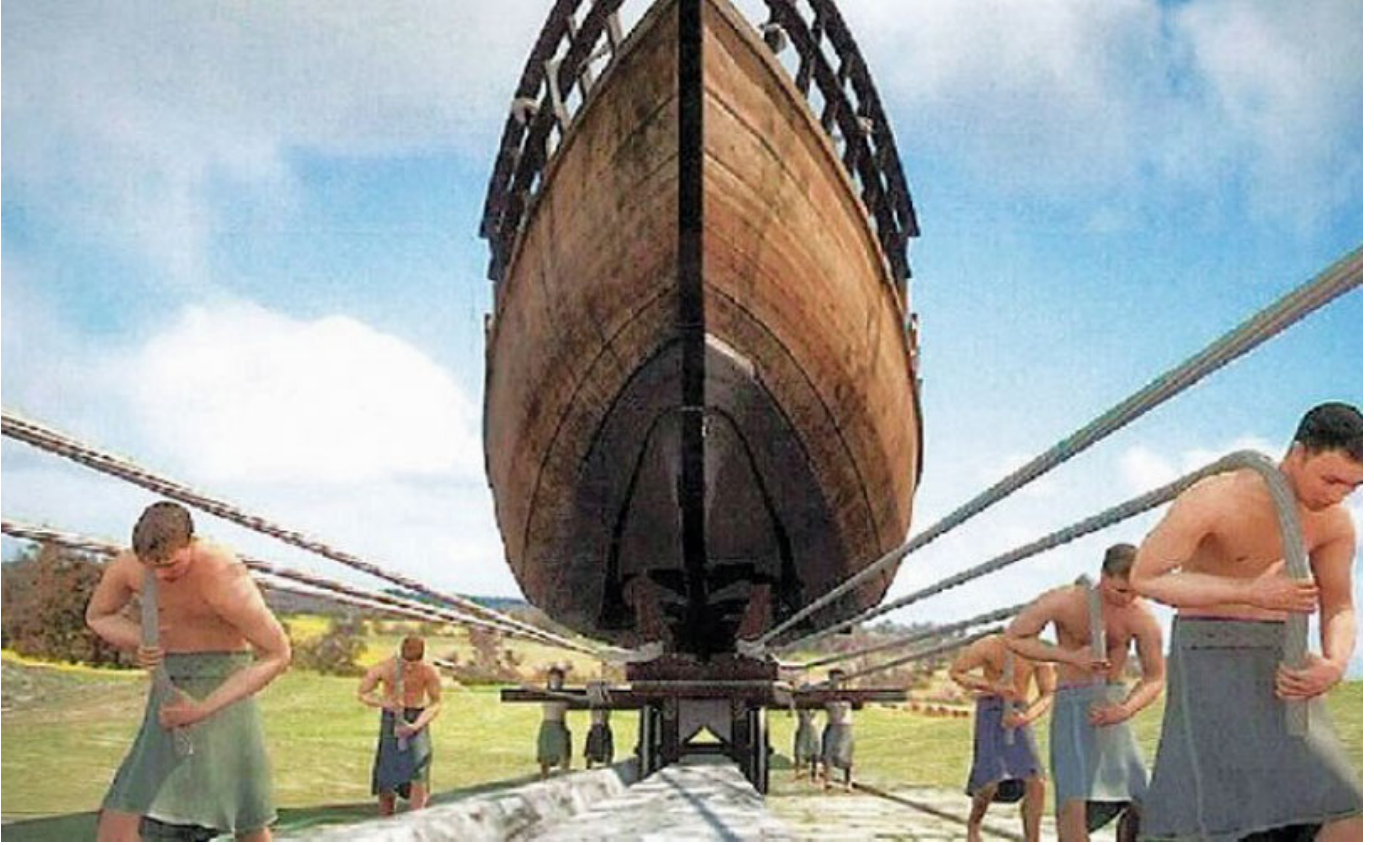

İra Tzourou: Korint Kanalı'nda Muşlu Ermeni İşçiler

Posted on 06/01/2020

Korint coğrafi konumu nedeniyle antik çağın önemli bir denizcilik, ticaret ve kültür merkezi idi. Korint tiranı Periandros (MÖ 668 - 584) tanrıların öfkesini uyandırma korkusuyla*¹ kanal yapmaktan vazgeçince, gemileri kıstaktan geçirmek için dahice bir yöntem buldu. İçindeki derin oyuklara yağlanmış tahtadan raylar yerleştirilen büyük taş döşeli yola “*karşıya çekmek*” anlamına gelen “*diolkos*” adı verilmişti. Korint yakınlarındaki bir limana demir atmış gemilerden yük indiriliyor ve tekerlekli yük arabalarına konularak köleler tarafından raylı yol üzerinden öbür yakaya çekiliyordu. Daha küçük gemiler ise bazen yükleriyle birlikte, bu yoldan çekilerek öbür yakaya götürülüyordu. *Gemiler karadan yürütme efsanesinin belki ilk gerçekleştiği yer Korint'in diolkos'udur.*

Coğrafyacı Strabon, Korint'ten “iki limana hâkim” kent olarak söz eder. Korint hem kuzey-güney yönündeki kara ticaretini hem de doğu-batı yönündeki deniz ticaretini elinde tutuyordu. Denizciler neden kıstak üzerinden kara yoluyla gitmeyi tercih ediyorlardı? Çünkü aksi halde Peloponnes'in güneyindeki burunları çevreleyen azgın denizlerden geçerek, 320 kilometrelik tehlikeli bir yolculuk yapmak zorundaydılar. Özellikle “*Maléas burnunu geçen evini unutsun*” denilen Malya Burnu denizcilerin korkulu rüyasıydı. Korint yüksek liman harçlarının yanı sıra ulaşım yolundan taşınan yük ve gemilerden aldığı geçiş ücretleriyle kısa zamanda zengin oldu. Çevredeki tapınaklar da bu zenginlikten nasibini aldı, çünkü diolkos geçişini kullanan tüccarların tapınaklara uğrayıp bağışlarda bulunması usuldendi. Karayolu geçişini kullananlardan da vergi toplanıyordu. MÖ yedinci yüzyılın sonlarına geçit ve limanlardan toplanan vergi gelirleri o kadar yükseldi ki, vatandaşlardan vergi toplamaya da gerek kalmadı.

Kanal açma projesi ilerleyen asırlarda Korint bir Roma eyaleti olduktan sonra Julius Caesar ve daha sonra Caligula tarafından gündeme getirildi. Neron altı bin köle ve hükümlü kullanarak MS 67'de kanal üzerinde çalışmaya başladı. Ancak Roma'da başlayan ayaklanma nedeni ile geri dönmek zorunda kalınca bu girişim durdu. Sonraki yıllarda Herodes Atticus ve daha sonra Bizanslılar kıstağı kesmeye yönelik bazı çabalar gösterdiler. Bu çabalar da başarılı olamadı. Aynı şey kazmaya başladıktan kısa bir süre sonra vazgeçmek zorunda kalan Venedikliler için de geçerliydi. Kanal asırlar boyu bir proje olarak kaldı.

Yakın Çağda Korint kanalının yapılmasına yönelik ilk çalışmaları Yunan Devletinin kurulmasının ilk yıllarında devlet başkanı olan Ioannis Kapodistrias (1828 - 1831) başlattı. Ancak bu görev için seçilen Fransız mühendis çok para talep edince plan bir kez daha suya düştü. 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra kanal meselesi yeniden canlandı; Thrasivulos Zaimis hükümeti aynı yıl Korint kanalının açılması için parlamentodan bir yasa çıkardı. Kanal ihalesini alan firmanın iflası üzerine nihayet İstanbullu banker Andreas

Singrós'un şahsi girişimi ve finansmanı ile proje tamamlanabildi. Kanalin açılışı, 25 Temmuz 1893'te Kral I. Giorgios'un katıldığı ihtişamlı törenle gerçekleşti.

Korint Kanalı'nda Muşlu Ermeni İşçiler

Kanal projesinin sahibi olan Macar ihtilalci-general-girişimci István Türr çağın renkli şahsiyetlerindedir. Türr Macaristan'ın Avusturya'dan bağımsızlığını hedefleyen 1848 Devrimi'nin önderlerindedir. Devrimin başarısızlığa uğraması üzerine ülkesinden kaçarak gıyabında idama mahkum edildi. Baden'de, Milano'da ve Uruguay'da devrimci mücadelelere katıldı. 1860'ta İtalya'nın bağımsızlık savaşında Garibaldi kuvvetlerinin komutanlığını üstlenerek general rütbesini kazandı. 1870'lerde Fransa'da kurduğu bir şirket, başarısızlıkla sonuçlanan ilk Panama Kanalı projesini üstlendi. Korint Kanalı için 1881'de kurduğu ikinci şirket de kanal tamamlanamadan iflas etti. Buna rağmen General Türr ve bugünkü

Slovakya'da Kosice kentinden gelen baş mühendisi Bela Gerster Macaristan hükümetinin kanal geçişinde yaptırdığı mütevacı anıtta anılmaktadır.

Günümüzde kanaldan yılda elli değişik ülkeden toplam on bir bine yakın gemi geçiyor. Atina'dan yaklaşık 80 km. uzakta olan kanal, milyonlarca insanın her yıl uğradığı bir geçit istasyonu. Ziyaretçiler kanalın sarp yamaçlarını, suyun maviliğini gözetleyerek ve tabii fotoğraf çekerek kanalı değerlendiriyor. Kanal büyük yük gemileri için çok dar, o yüzden hemen hemen sadece turizm amacıyla kullanılıyor. Kanalın iki yakasını bağlayan köprülerin biri Posidonia'da, diğeri Isthmia'da, ana kara ile Mora Yarımadası arasındaki ulaşımı sağlıyor. Kanal sahip olduğu durum itibarıyla günümüzde scooter sürme şampiyonası, bungee jumping, ayakta kürek şampiyonası gibi organizasyonlar için de kullanılıyor.

Her milletten insanların uğradığı bu mühendislik şaheserini gerçekleştiren işçiler hakkında da bilgi edinmek istedim. Proje lideri Macar general István Türr'ün denetimi altında çalışan işçiler kimdi?

Şantiyede 1885'te çalışan işçi sayısı farklı kaynaklara göre 1.400 ila 2.500 kişi görünüyor. İşçilerin çoğunluğu İtalya ve Sırbistan-Karadağ'dan gelmiş. İşçileri uzmanlıklarına göre ayırıp iş bölümü yapılmış. Ancak endemik hastalıklar ve ağır çalışma koşulları yüzünden ölüm sayısı yükselmeye başlamış. Saatlerce suyun içinde sağlıksız koşullarda çalıştırılan işçiler kısa zamanda ciddi kayıplar vermiş. 1882 yılında vasıflı işçi olarak çalışmak üzere, taş ustaları ile ünlü Daron diyarının Muş kazasından bir grup işçi getirilmiş. Kaynaklar ilk grubun 500 kişi olduğunu belirtiyor. İki buçuk yılda teslim edilmesi beklenen kanal için istihdam talebi büyüdükçe Muş'tan daha fazla usta çağırılmış. Toplam 2.500 bilinen işçi sayısının 1.400 kadarı kanalın bitimine kadar Muş'tan gelen Ermeniler olmuş. Yunan kaynaklarında "Dayanıklı Ermeni taş ustaları" olarak geçen bu işçi topluluğu kanal bitiminden sonra aileleri ile birlikte Korint ve Atina'ya yerleşmiş.

Hınçak Partisi'nin kurucularından Rupen Han-Azad (asıl adı Nişan Garabedian) İstanbul Kumkapı'da yapılan Temmuz 1890 tarihli gösteri sırasında polis tarafından tutuklanmak üzereyken yurt dışına kaçmayı başarmış, Atina'ya yerleşerek devrimci faaliyetlerini buradan sürdürmüştü. Kumkapı eyleminin ardından Atina'ya gelen Hınçak partisi üyesi Mihran

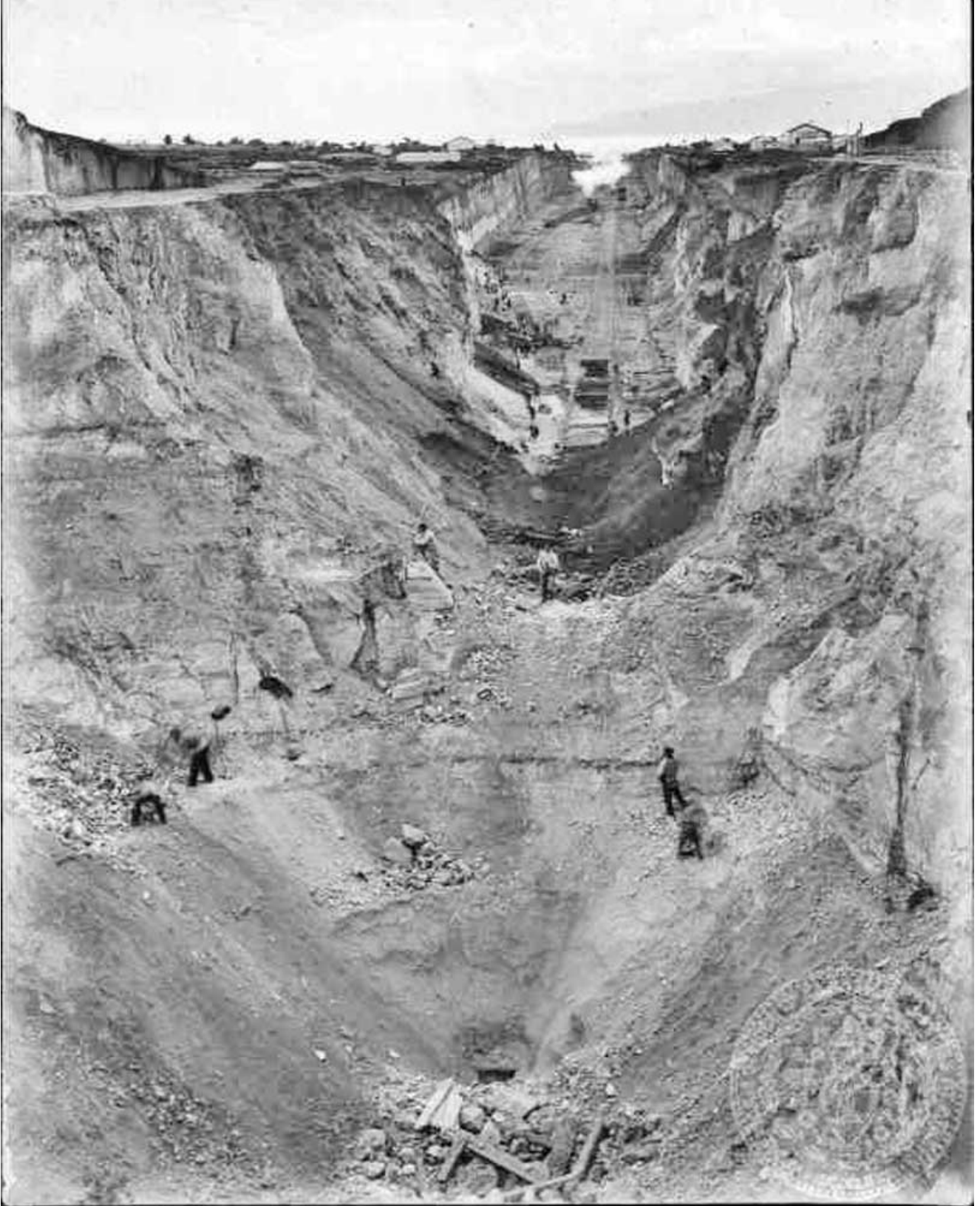
Damatyan'ın Korint kanalının Ermeni işçileri hakkında Han-Azad'a verdiği rapordan aşağıdaki bilgilere ulaşıyoruz :

“Atina’da o zamanlar devrimci eylem geliştirecek Ermeni nüfusu yoktu. Ancak, başkentin yakınında, Korint bölgesinde kanal açılması için büyük bir projenin gerçekleştirildiği bilgisini aldık. Ermenistan’ın Muş bölgesinden gelen yaklaşık 2.000 Ermeni işçi şantiyelerde çalışmaktadır. Aralarında Hınçak partisi üyesi küçük gruplar, Türkiye’de eylem yapma amaçlı organize olmaya çalışıyorlar.”

Rupen Han-Azad ve Mihran Damatyan Atina'daki partiyi canlandırmak amacıyla, Kumkapı olaylarında şehit düşen Ermenileri onurlandırmak için Korint'ten Ermeni işçilerin katılacağı bir etkinlik organize etmeyi düşünürler. Yunan tarihinin önde gelen isimlerinden

“Doğu Federasyonu” sözcüsü Leonidas Voulgaris’in desteği ile Atina merkez meydanında Yunanlılar, Giritliler, Arnavut ve Makedon işçileri de davet ederek Sultan II. Abdülhamid karşıtı ilk eylemi gerçekleştirirler. Eylemin sayıca en büyük katılımı Korint’ten gelen Muşlu Ermeni işçiler sağlar.

Eylemden birkaç gün önce gazetelerden haberdar olan Türk büyükelçisi, Başbakan Deliyannis'ten etkinliğin yasaklanmasını ister. Başbakan diplomatik kriz yaratma yanlısı değildir. İptal işlemini başlatır, ancak General Botsaris'in müdahalesi üzerine tutumunu değiştirir. General başbakana "Ermenilerin benim kontrolümde olduğunu ve hiç kimsenin yaptıkları işe burnunu sokma hakkının olmadığını" bildirir. Etkinlik hükümet ve belediyenin katılımı ile gerçekleştirilir. Atina merkez meydanında "Yaşasın Yunanistan", "Yaşasın Ermenistan" sloganları Ermenice ve Yunanca marşlar eşliğinde söylenir. Generalin talebi üzerine şehir bayraklar, defne yapraklı çelenkler ve Kumkapı'da şehit düşen Ermenilerin fotoğrafları ile süslenir. Tarih 16 Temmuz 1891'dir.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΦΥΛΛΩΝ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΑΡ. 15.

ΤΙΜΗ ΕΚΑΣΤΟΥ ΦΥΛΛΟΥ ΛΕΠΤΑ 10.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ, 16 'Ιουλίου 1891

Η ΕΟΡΤΗ ΤΩΝ ΑΡΜΕΝΙΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ Κ. ΔΗΛΑΓΙΑΝΝΗ

Ὡς προγγυόθη, εἰ ἐν Ἀθήναις παρεπιδημόντες πρόσφυγες ἐκ Κωνσταντινῆς Ἀρμένιοι ἐώρτασαν χθὲς τὴν ἐπίσημον τῆς αὐτῆς ἐξοχώσεως τῶν Ἀρμενίων. Τὴν τελετὴν εἶχεν ἀναλάβει ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ὁ κεντρικοῦ σὺλλογος τῆς Ἀνατολικῆς Ὀμοσπονδίας, ἀνάκλιτον προστάτης τοῦ ἀρμενικοῦ ζητήματος.

Κατὰ τὸ ἐκδοθὲν πρόγραμμα, ἐπρόκειτο νὰ συνελθῶσιν εἰς τὴν πλατείαν τῆς «Ὁμονοίας», ἐκείθεν δὲ μετὰ μουσικῆς καὶ σημαῶν διαρχήσαντες τὴν ὁδὸν Σταθμοῦ νὰ καταλήξωσιν εἰς τὸν κῆπον τοῦ Ἀπίλλωνος. Ἀλλὰ τί γινέσκει ὅτι συνέβη; Εἶχονμεν συλλάβει χθὲς ὑπονοίας ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἤθελεν ἐμποδίσαι τὴν διαδήλωσιν τῶν Ἀρμενίων ἵνα εὐχαριστήσῃ τὴν Τουρκικὴν Προσβολὴν ἧτις, ὡς ἐκ τῶν ὑστέρων φαίνεται, ἐγένετο καὶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην.

Καὶ ἔν ἐσχάτῳ εἶπεν. Ἡ Κυβέρνησις ἦτις, ὡς γνωστὸν, ἐματαιώσκει τὴν παράστασιν τοῦ Κοινοβουλίου καὶ ὑπέκρινε καὶ εἰς Ἑλλάδα ἀξιώσεως τοῦ Τούρκου προξένου, ἔν ἐπέσειθεν εἰς τοὺς πτωχοὺς Ἀρμενίους νὰ διέλθωσιν ἐν σώματι τὴν ὁδὸν Σταθμοῦ καὶ τῆς ἄλλης κεντρικῆς ὁδοῦ τῆς πόλεως! Σίγησεν λοιπὸν ὁπτινομικῶν ὑπαλλήλων καὶ κλητῆρων ἄρμασιν κατὰ τῶν διαδελωτῶν καὶ τοὺς δεύσαντες νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸν κῆπον τοῦ Ἀπίλλωνος δι' ἄλλων ἀποκέντρων ὅλων χάρις τῆς... τῆσεως, εἰσὶ ἐπρόκειτο μὴ δρᾶν Ἀρμενίων νὰ προκαλέσῃ ταραχὰς ἐξῆς, εἰς τὰς Ἀθήνας!

Μετὰ τὸν κ. Βουλγαρὸν ὁ πρόεδρος τῆς ἐπὶ τῆς ἐορτῆς ἐπιτροπῆς ὠμίλησεν ἀρμενιστῶ, διακοπιόμενος συνεχῶς ὑπὸ χειροκροτημάτων. Τὸν λόγον ἔλαβεν τρίτος ὁ καθηγητὴς κ. Βασ. Ψιλάκης, Κρήσις, ἀποτεινόμενος ἰδίᾳ εἰς τοὺς Κρήτας διὰ τῆς προσωνύσεως «ἀδελφοὶ δημοσθαεῖς Κρήτας». «Οἱ Ἀρμένιοι, εἶπε μεταξὺ ἄλλων, εἰσίνες μέχρι τῶν περυσίων ταραχῶν ἐφαίνοντο ὡς μὴ ὑπάρχοντες ἐπὶ τῆς γῆς ὡς ἰδιαιτέρον ἔθνος, ἔχουσι μεγάλην ἱστορίαν. Καὶ ἄλλοτε, Κρήτες, συνηγωνίσθημαί μετὰ τῶν τοῦ Πόντου Ἀρμενίων ὅτε ὁ Μιθριδάτης καὶ ὁ Τυρράνης βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας ἐπολέμηον τὴν πανίσχυρον Ρώμην, ἡ Κρήτις συνεμάχησεν αὐτοῖς καὶ διὰ τοῦτο ὑπέστη καὶ πολλὰ θανά μετὰ τὴν ἧτάν των. Σήμερον οἱ Ἀρμένιοι ζήτουσι τὴν ἀνελευθερίαν των ὑπὲρ τῆς δεσποίας ἀπερανθής καὶ τῆς Βερολίνου Συνθήκης διὰ τοῦ 60οῦ άρθρου τῆς Βερολίνου συνθήκης ἕς ὑπερασπίσωσιν αὐτοὺς».

Μετὰ τὸν κ. Ψιλάκην τὸν λόγον ἔλαβεν ἀλλοδιωτικῶς τὸ μὲν τῆς ἐπιτροπῆς τῆς τελετῆς ἐμαίλωσεν ἀρμενιστῶ καὶ γαλλιστῶ ἱστορήσαντες τὰ γεγονότα τῆς 17ης Ἰουλίου 1890 καὶ ἐξέφρασαν τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ὑπερ καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ἐκείνῃ εἶπε πρὸς αὐτοὺς συγκαταθείας τοῦ «πεντήκο-κα-περίπου», εἶπεν, Ἑλληνες παρατηχόντες κατὰ τὰς ἀρκατορῆσικαίας ἀκροῦς ἐνέβησταν νὰ λάβωσιν μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα, δι' ὃν ἔπρεπον καὶ ἐπὶ τὰς ἐπιπέσεις αὐτοῦ ἐβίβη αὐτῶν συλλληθόντες καταδικασθέντες μὲν εἰς 5 ὁ δὲ εἰς 15 ἐτῶν κάθειρξιν καὶ ἐκτίνοσι σήμερον τὴν ποινὴν των εἰς τὸ φρούριον Τριπόλεως». — «Τὴν τελετὴν ταύτην, εἶπεν ὁ ἄλλος, θεωροῦμαι πανήγυρον διὰ τὴν ἐορτάσθησαν τὴν ἰστίαν τῆς πρώτης ἐπιπέσεως κατὰ τῆς τουρκικῆς διακατορῆσεως διὰ τοῦτο εὐχὴ μὴ ἔρηνουσι διὰ τοὺς πεσόντας ἀδελφοὺς μας, ἀλλὰ μὲ μουσικὴν καὶ ἰαπίδας χαρμοσύνας διὰ τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους

χίση
χας
0
Δη
ρη πο
προση
Μεσο
Κατ'
ρα ἐκ
καὶ τὴ
χάρην
τὰ ἐν
ἐν τῇ
Ζετον

Ἡ
Κρησι
τῶν
σμετῶ
ἄλλοι
θῆξεν
ἐβήθη
τῆς ὁ
ληρηθῆ
πρόση
εἶδεν
λογίαν
εἰς τῇ
εἶνα π
ὁ Δζε
φῆξ

Efimeris Gazetesi Atina 16 Temmuz 1891 Ermenilerin Kumkapı eylemleri anma günü manşeti

Korint önce kanalda çalışan Ermeni işçilere ev sahipliği yapar. Ardından yöreye 1894-1896 Hamidiye katliamları ve 1915 Ermeni soykırımı öksüzleri gelir. En son 1922'de Küçük Asya felaketinden gelen mültecilere kucak açan Korinthos'ta günümüzde Ermeni cemati adına kimse kalmamıştır. İsimler değişmiş, insanlar başka ülkelere göçmüştür. 138 yılın ardından bugün Korint'te o ilk Daronlu işçilerin izine rastlamak mümkün değil. Patra merkezinde 1900'den kalma ilk kahveci dükkanının adı, kurucusu Muş'lu Danielyan'ın anısına on yıl önceye kadar A. Danilidis olarak bilinirdi. Onun da yerinde artık yellere esiyor.

İra Tzourou

Atina, 6 Ocak 2020

*1 "Ἰσθμόν δε μη πυργούτε μηδ' ορύσσετε. Ζεὺς γὰρ ἔθηκε νήσον ἢ κ' εβούλετο". Out of fear of arousing the anger of the gods, because an oracle by the Pythia at Delphi said: "Do not furnish Isthmus with a tower, nor dig it through (make a canal through)."

Kaynaklar

1. Azad Or gazetesi senelik özel yayını 1996
2. Armenika dergisi Mıgırdits Tsiligiryan 2017
3. The Corinth Canal and Its Story Awake 1984
4. Unter Verfolgung und Trübsal. Missions- und Kulturbilder aus dem Orient. Gesammelt auf meiner Reise zu den armenischen Flüchtlingen. [Von A. Hopf]
5. "Like Today .gr" tarihsel arşivi
6. The BNP Paribas Archives & History department
7. Yunanistan Parlamentosu digital arşivi